

УДК: 378+140.8

Силадій Іван Михайлович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Маринець Надія Василівна,
кандидат філософських наук, доцент,

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, м. Берегово

ДЕМОКРАТИЧНА ОСВІТА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті розкрито специфіку демократичної освіти у сучасній Україні, яка спрямована не лише на відтворення демократичних цінностей в суспільстві, а й на формування нової системи громадянських цінностей в умовах гуманізації освіти. Охарактеризовано демократичну освіту, що базується на визнанні основних гуманістичних цінностей, насамперед свободи й гідності кожної особистості, її природних, невід'ємних прав, для якої демократичне суспільство є осередком для розкриття творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів.

Ключові слова: демократична освіта, трансформація, самосвідомість, цінності, толерантність, демократичне суспільство, свобода слова, самореалізація.

Постановка проблеми. Соціальна потреба у знаннях про демократію, демократичні практики та спосіб життя відчувається з самого початку становлення демократії в нашій країні, усвідомленні безальтернативності демократичного шляху подальшого розвитку українського суспільства. За умов, коли освіта має забезпечити європейський вибір України шляхом виховання молоді в душі європейських цінностей, особливо важливо оцінювати її не лише за обсягом отриманих знань і вмінь, а й за результативністю їх трансформування в світоглядні пріоритети демократичного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед зарубіжних дослідників, в працях яких тема освіти (а в її контексті проблеми демократизації) відслідковуються найбільш обґрунтовано, слід відзначити таких авторів, як Х. Арендт, В. фон Гумбольдт, Г.-Г. Гадамер, Ю. Габермас, В. Лепеніс, Ж. Дерріда, М. Квек, Г. Марсель; Д. Ньюмен, Х. Ортега-І-Гассет, Ф. Ланге, Ж.-Ф. Ліотар, Б. Рідінгс, П. Рікер, Г. Розовскі, Я. Пелікан, М. Хайдеггер, К. Ясперс, ряд інших дослідників. Не можна не сказати про вклад у розробку означеної тематики сучасних науковців і педагогів Російської Федерації, зокрема, таких, як: Ш. Амонашвілі, В. Аршинов, В. Афанасьєв, Е. Баллер, Г. Батіщев, В. Буданов, Ф. Бурлацький, М. Бахтін, П. Блонський, Л. Виготський, Г. Волков, П. Гайдено, П. Гуревич, В. Давидов, О. Дробницький, Е. Ільєнков, В. Келле, Л. Киященко, О. Князева. Серед українських авторів, в роботах яких тема демократизації освіти прослідковується найбільш яскраво, слід назвати таких дослідників, як: В. Андрущенко, В. Бакіров, В. Бех, І. Бех, Н. Бібік, Л. Бевзенко, А. Бойко, В. Вашкевич, В. Вікторов, Л. Вовк, Г. Волинка, В. Воронкова, Е. Герасимова, О. Гомілко, С. Гончаренко, Р. Гуревич, Л. Даниленко, Н. Дем'яненко, Д. Дзвінчук, В. Журавський, І. Зязюн, І. Єршова-Бабенко, К. Корсак, В. Кремень, В. Луговий, М. Лукашевич, С. Максименко, М. Михальченко, Н. Мозгова, В. Огнев'юк, В. Олійник, В. Пазенко, Н. Протасова, Л. Пуховська, В. Рибалка, В. Рижко, В. Савельєв, О. Савченко, С. Сисоєва, І. Степаненко, О. Сухомлинська, П. Таланчук, В. Ткаченко, І. Цехмістро, О. Яценко, В. Ярошовець та ін.

Мета статті: розкрити специфіку демократичної освіти сучасної України та її вплив на відтворення демократичних цінностей в суспільстві і на формування нової системи громадянських цінностей в умовах євроінтеграції.

Результати дослідження. Демократичні перетворення в суспільстві формують принципово інші вимоги до освіти. Адже, як зазначають науковці, «у демократичному суспільстві кожен громадянин має бути універсально освіченим, що дозволить йому «жити по-людськи», тобто не стати об'єктом маніпуляцій. Демократія несумісна з неuczтвом. Вона відкидає його, а коли виявляється неспроможною впоратися з цим завданням, то неминуче деградує до диктатури. Демократичні свободи тільки тоді дають відчутні плоди і для особистості, і для суспільства, коли спираються на високу компетентність громадян. Відтак демократія без повноцінної освіти неможлива. З іншого ж боку, повноцінна освіта неможлива без демократії» [2; 4]. Саме якісна освіта робить

можливою справжню демократію, формуючи елементарну політичну культуру. Більш того, вона робить її життєво необхідною, виховуючи громадян, які розуміють суспільні проблеми, здатні до самоорганізації на вирішення завдань загальнонаціонального значення, а також мають внутрішню потребу бути почутими.

Окрім демократичних перетворень та європеїзації вітчизняної освіти, децентралізація управління українським суспільством постає вагомим чинником стимулювання демократизації життя та освіти. Розкриваючи це положення, передусім, зазначимо, що децентралізація є багатоаспектним явищем, яке з точки зору політичної науки характеризує відцентрові явища і процеси в державі, з позицій державного управління виступає принципом, методом, властивістю державного управління, що передбачає передачу повноважень і відповідальності від центральної державної влади на нижні рівні управління і недержавного сектору, й нарешті, з точки зору менеджменту означає делегування керівником певних повноважень та обов'язків підлеглим, наділяючи їх тим самим більшою свободою волі та разом з нею більшою відповідальністю. Успішне існування сучасної демократії неможливе без особистості, яка сповідує демократичні цінності та має відповідний рівень соціальної компетентності. Здатність громадян до ухвалення раціональних рішень, участі в політиці та загалом до життя в умовах демократії набувається в ході систематичного засвоєння ними відповідних знань і досвіду.

У перехідних суспільствах освіта має закладати основи демократичної ментальності, формувати конституційну культуру громадянства, сприяти громадянській соціалізації молоді, впроваджувати відповідні новим реаліям ідеали, моральні та політичні цінності [4, с. 14]. На початку 1990-х років знання про демократію, демократичні інститути та практики студенти могли отримати певною мірою у межах курсу «Політологія», який поступово вводився у вітчизняних ВНЗ шляхом переакваліфікації фахівців колишніх кафедр наукового комунізму та історії КПРС, а також зусиллями викладачів суспільствознавства, теорії держави і права та політичної економії. Демократична політична освіта базується на визнанні основних гуманістичних цінностей, насамперед свободи й гідності кожної особистості, її природних, невід'ємних прав. Її основна мета – навчити людину адекватно орієнтуватися в складному і суперечливому сучасному світі, представляти та захищати свої інтереси, поважати інтереси і права інших людей, колективно вирішувати загальні проблеми [1, с. 20-21].

Проте в умовах швидких суспільних трансформацій, у нашій країні відбувалось становлення самої політичної науки, яка шукала відповіді на запитання, що викликали суспільно-політичні перетворення, що переживала наша країна, починаючи з середини 1980-х років. З одного боку, ці питання були важкими, незручними, незрозумілими, так само, як і відповіді на них, а з іншого – нарешті вчені отримали можливість досліджувати такі явища, про які тільки чули або випадково читали, наприклад: багатопартійність, партійна

система, виборча система, опозиція, корупція, демократія, політичні ідеології і доктрини, плюралізм думок, свобода слова, громадянське суспільство, етатизм, політична культура та інші. Базові знання з політології необхідні не тільки фахівцям, але й широкому загалу випускників ВНЗ, які передусім були громадянами з високим ступенем освіти та інтелектуального розвитку, які жили та взаємодіяли із суспільством, що динамічно розвивалося у соціально-політичному напрямку [2, с. 32].

Демократична освіта в університетах може впроваджуватися різними взаємодоповнюючими засобами – введенням спеціальних курсів, через демократизацію змісту загальноосвітніх та профільних навчальних дисциплін, позааудиторну роботу, а також демократизацію управління педагогічним університетом, що знаходить втілення в університетській автономії, запровадженні державно-громадських механізмів управління через залучення громадських організацій, створення наглядових рад, розвиток студентського самоврядування тощо. У педагогічних ВНЗ більш повільно відреагували на зміну політичного режиму через запровадження кафедр та перекваліфікацію фахівців. Як і раніше, у межах курсів під новою назвою «Політологія», викладались основи наукового комунізму або, у кращому випадку, певний матеріал, що мав відношення до політики, які викладачі могли почерпнути в періодичній пресі. За таких умов суспільна потреба у спеціальному курсі, який би культивував та поширював знання про демократію, невпинно зростала.

Особливе значення демократична освіта відіграє при підготовці майбутніх педагогів, які мають не лише самі опанувати здатність жити повноцінним життям в умовах демократії, але й відтворювати цю здатність по відношенню до своїх учнів та вихованців, створюючи умови для формування людини-громадянина, для якої демократичне суспільство є осередком для розкриття творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Ті, чия професійна діяльність буде спрямована на формування в підростаючій особистості когнітивних та поведінкових норм, що включають у себе вміння міркувати, аналізувати, ставити запитання, шукати власні висновки, брати участь у громадському житті, здатність орієнтуватися і адаптуватися в нових соціальних умовах, захищати свої інтереси, поважати інтереси і права інших, самореалізуватися тощо, мають бути підготовлені належним чином.

Для формування громадянської і в цілому професійної компетентності майбутнім педагогам необхідно усвідомлювати значущість своєї майбутньої професійної діяльності. Це сприятиме розвитку мотивації до громадянської освіти, оволодінню основами педагогічної майстерності, професіоналізму, прагненню до професійної самоосвіти й самовдосконалення [5, с. 33]. Це означає, що відповідна підготовка є актуальною як на загальнопедагогічному рівні (для всіх викладачів), так і для тих педагогів, які викладають основи громадянського права, а також суміжні предмети, такі як історія, політичні й соціальні науки. Існує нагальна потреба освіти для демократичного громадянства – освіти, що розвиває самосвідомість, критичне мислення, свободу вибору, стверджує спільність цінностей, повагу до різноманітностей, конструктивні відносини між людьми і мирне врегулювання конфліктів, а також глобальну перспективу – якості й цінності, які є значущими як для особистого розвитку кожного громадянина, так і для демократичного суспільства в цілому [6, с. 10].

Упровадження окреслених демократичних принципів в організацію навчального процесу спрямоване не лише на його демократизацію, але й реалізацію соціального запиту підготовки викладачів, здатних навчати та виховувати нове покоління епохи глобалізації та інформаційної революції, майбутніх творців нового життя в Україні з розвинутою національною свідомістю, політичною культурою, духовно-етичними якостями і культурою поведінки особистості та міжетнічних відносин, планетарною свідомістю. Демократична, громадянська освіта як одна з підвалин громадянського суспільства, надаючи громадянам знання,

компетентність, принципи толерантного існування, озброюючи їх навичками необхідними для життя в демократично розвиненому суспільстві здатна забезпечити істотну протидію політичній дестабілізації, конфронтації, безпечному існуванню нації в умовах глобалізації. [3, с. 14]. Для забезпечення такого масштабного соціального замовлення майбутньому педагогу потрібно не тільки оволодіти знаннями, методами і прийомами виховної роботи, але і самому бути гідним громадянином своєї держави з чітко визначеними моральними пріоритетами. Тож постає проблема формування в майбутнього викладача розвинутої громадянської компетентності та зрілої соціальної позиції, що здатна відігравати активну роль у збереженні й примноженні соціальних цінностей.

Особливості навчання демократії студентів педагогічних університетів, окрім здобуття знань про сучасну демократію, її принципи, ідеали, цінності та практики, передбачають формування у майбутніх викладачів розвинутої соціально-політичної, громадянської компетентності, зрілої соціальної позиції, толерантності, а також вироблення у студентів необхідних технологічних умінь щодо вибору та конструювання методів навчання, проведення уроків, позаурочних та позакласних занять в контексті реалізації завдань громадянської освіти та виховання як компонентів більш загального процесу соціалізації, в результаті якого відбувається залучення конкретної особистості до соціуму. Викладач має надати практичні й концептуальні знання, сприяти формуванню низки вмінь і навичок, а також опануванню певних установок й цінностей. Тому навчання демократії майбутніх педагогів є важливішою складовою формування їхньої професійної компетенції в умовах гуманізації освіти. Майбутній педагог повинен не тільки оволодіти знаннями, методами і прийомами виховної роботи, але і самому бути гідним громадянином своєї держави з чітко визначеними моральними пріоритетами.

Для формування громадянської компетентності та соціальної позиції студентів значний потенціал має навчально-виховне середовище, яке сприяє перетворенню зовнішніх ставлень у внутрішню структуру особистості; створює сприятливі умови для всебічного розвитку й саморозвитку особистості, наповненню громадськими, громадянськими та етично-естетичними цінностями суб'єктів навчання й виховання; поширенню нових культурних цінностей, стимулює групові інтереси, підсилює взаємостосунки; сприяє засвоєнню соціального досвіду й набуттю якостей, необхідних людині для життя тощо. Сучасна студентська молодь у переважній більшості є прибічником демократичних перетворень, а відтак – і демократичних цінностей, як таких. Однак їх формування проходить суперечливо через неоднорідність студентського загалу, серед якого є певна частка, інфікована далекою від демократичних цінностей крайнє соціалістичною або націоналістичною фразеологією, соціального середовища, в якому здійснюється політичне зростання студентської молоді, неоднозначний вплив різних факторів. Для навчання демократичної освіти в демократичному суспільстві та ефективної системи самоврядування педагоги мають можливість використовувати посібники «Демократичне врядування в школах», «Навчаємо демократії», «Зростаємо в демократії», «Живемо в демократії»; в яких запропоновано орієнтири, ресурси й інструменти, завдяки яким продовжується створення демократичної освіти в нашій державі.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Підсумовуючи, зазначимо: демократична освіта формується в демократичному суспільстві, як є осередком для розкриття творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Для навчання демократії, окрім здобуття знань про сучасну демократію, її принципи, ідеали, цінності та практики, передбачають формування розвинутої громадянської компетентності та зрілої соціальної позиції, толерантності. Перспективами подальших досліджень буде вироблення необхідних технологічних знань, умінь щодо вибору в контексті реалізації завдань громадянської освіти та виховання як компонентів більш загального процесу соціалізації, в результаті якого відбувається залучення конкретної особистості до трансформації соціуму.

Список використаних джерел

1. Бойчук М.А. Демократичний процес в Україні: проблема вибору і механізмів реалізації : Автореф. дис. д.ф.н. – 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії / Микола Андрійович Бойчук ; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2012. – 32 с.
2. Галактіонова І.В. До питання про необхідність вивчення навчальної дисципліни «Політологія» як обов'язкової студентами вищих навчальних закладів України [Електронний ресурс] / І. В. Галактіонова // Освіта регіону. – 2009. – № 4. – С. 13-18. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/author/60>
3. Жерноклеєв І. В. Демократична основа процесу підготовки майбутніх вчителів технологій в північних країнах Європи / І. В. Жерноклеєв // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – 2011. – Вип. 30. – С. 61-68.
4. Кострюков С.В. Формування демократичних цінностей студентської молоді в трансформаційний період : Автореф. дис. к. ф. н. – 09.00.10 – філософія освіти / Сергій Володимирович ; Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук України, Київ, 2004. – 19 с.
5. Кравцов В. Теоретичні засади формування громадянської компетентності майбутнього соціального педагога / В. Кравцов, Т. Кравцова // Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. – 2012. – Вип. 103. – С. 27-35.
6. Освіта для демократичного громадянства : посіб. для підготов. вчителів з питань освіти для демократ. громадянства та освіти з прав людини (вдосконалена версія – вересень 2007) / [Р. Голоб, Е. Хаддлстон, П. Крапф та ін.] ; пер. з англ. та адапт. Л. М. Ващенко ; за ред. Е. Хаддлстона ; заг. ред. укр. версії : Н. Г. Протасова. – К. : НАДУ, 2009. – 92 с. – (Навчання і життя в демократії).

В статті раскрыта специфіка демократического образования в современной Украине, которая направлена не только на воссоздание демократических ценностей в обществе, но и на формирование новой системы общественных ценностей в условиях гуманизации образования. Охарактеризовано демократическое образование, которое базируется на признании основных гуманистических ценностей, в первую очередь, свободы и достоинства каждой личности, ее естественных, неотъемлемых прав, для которой демократическое общество является ячейкой для раскрытия творческих возможностей, удовлетворения личных и общественных интересов.

Ключевые слова: демократическое образование, трансформация, самосознание, ценности, толерантности, демократическое общество, свобода слова, самореализация.

The article reveals the specific features of the democratic education of modern Ukraine and its influence not only on the reproduction of democratic values in society, but also on the formation of a new system of social values in conditions of transformation education. The role of a teacher for the formation of an individual and citizen of his state with clearly defined moral priorities is characterized. In addition to gaining knowledge about modern democracy, its principles, ideals, values and practices, the peculiarities of teaching democracy to students of pedagogical universities include the formation of social and political, civic competencies as well as mature social attitudes and tolerance for future teachers. Formation of civic competence creates favourable conditions for the comprehensive development and self-development of the individual, developing civil, ethical and aesthetic values of the subjects of instruction and education; dissemination of new cultural values, stimulates group interests, strengthens mutual relations; promotes the assimilation of social experience and acquisition of the qualities necessary for a person to live.

Key words: democratic education, transformation, self-awareness, values, tolerance, democratic society, freedom of speech, self-realization.

УДК 377.35.:2

Стойчик Тетяна Іванівна,
кандидат педагогічних наук,

Криворізький професійний гірничо-технологічний ліцей, м. Кривий Ріг

СУТНІСТЬ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЯВИЩА

У статті обґрунтовано поняття «конкуренція» у різних сферах економічної діяльності, досліджено види конкурентоспроможності працівника, проведено порівняльний аналіз понять «конкурентоздатність» та «конкурентоспроможність», сформульовано поняття «конкурентоздатності випускника професійного навчального закладу» як здатності відповідати вимогам роботодавця в даний період через конкурентні (професійні та особистісні) переваги по відношенню до інших у певній галузі.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентоздатність, професійний навчальний заклад, конкурентоздатний випускник.

Постанова проблеми. Технологічні зміни та переоснащення сучасного виробництва, орієнтація на європейський ринок збуту сьогодні змушують професійні навчальні заклади до пошуку шляхів підвищення якості підготовки, формування фахівців нового типу, які здатні реально бути конкурентоздатними на ринку праці. Система професійної освіти, орієнтована лише на засвоєння знань, яка була традиційною і виправданною ще декілька десятиріч тому, уже не відповідає сучасному соціальному замовленню. Сьогодні роботодавець розглядає фахівця не лише як освітній продукт професійного навчального закладу, а як різнопланову особистість, яка має певні складові, необхідні для роботи в умовах виробництва, та може досягти високих результатів у своїй діяльності. Відтак, буденна дійсність змушує все активніше звертатися до суті й значення понять «конкурентоздатність» та «конкурентоздатність фахівця».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях проблема конкурентоздатності найчастіше розглядається у педагогічному аспекті, пов'язаному з формуванням

та управління процесом становлення особистості під час професійного навчання (І. Дармацкая, О. Романовський, Л. Сергеева, В. Суворов, С. Чергінцева та ін.), виявленням сутності конкурентоспроможності майбутніх фахівців (С. Рачин, С. Холодцев, Д. Чернилевський, С. Широкобоков, Р. Файхутдинов), структурою та характеристикою конкурентоспроможних якостей особистості (В. Андреев, Н. Борисов, Є. Климов, А. Марков, Л. Мітіна), особливостей розвитку конкурентоспроможності майбутніх фахівців різних спеціальностей у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі (А. Ангеловський, С. Борисенко, Т. Вашило, І. Саратцева та ін.). Однак аналіз наукової літератури засвідчує, що проблемі конкурентоздатності випускника професійного навчального закладу приділено не досить достатньо уваги, хоча це поняття і зустрічається в багатьох психологічних та економічних розробках, зокрема у дисертаційних дослідженнях.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та проведенні порівняльного аналізу понять «конкурентоздатність» і «конкурентоспроможність»; формулюванні поняття